

Piotr Szajner¹

Zakład Badań Rynkowych

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Państwowy Instytut Badawczy

Warszawa

Ocena wpływu likwidacji kwot mlecznych na konkurencyjność polskiego mleczarstwa w kontekście teorii ekonomii

Assessment of the milk quota abolishment impact on the competitiveness of Polish dairy sector in the economic theory context

Synopsis. Kwoty mleczne stanowią podstawę systemu regulacji rynku mleka w UE. Likwidacja tego systemu w 2015 r. spowoduje istotne zmiany w uwarunkowaniach rynkowych, ale z punktu widzenia teorii ekonomii wydaje się być dobrą decyzją. Limitowanie podaży, które jest silną ingerencją w prawa rynkowe, wywiera negatywny wpływ na efektywność i konkurencyjność sektora mleczarskiego. Zniesienie kwot mlecznych pozwoli przyspieszyć przemiany strukturalne, poprawić wykorzystanie potencjału ekonomicznego sektora oraz zmniejszyć natężenie oddziaływania niektórych sił konkurencji w mleczarstwie. Kwoty mleczne mają coraz mniejszy wpływ na ceny mleka, które w coraz większym stopniu zależą od koniunktury na rynku.

Słowa kluczowe: sektor mleczarski, system regulacji rynku, kwoty mleczne, konkurencyjność.

Abstract. Milk quotas are a basic tool of the dairy market regime regulation in the EU. An abolishment of the quotas in 2015 will trigger considerable but positive changes in the market conditions. Limitation of supply, which in fact is a very strong intervention in the market fundamentals, has a negative impact on the efficiency and competitiveness of dairy sector. The abolishment of milk quotas will allow for an acceleration of structural changes and improvement in the use of economic capacity. Moreover it would reduce the strength of certain competitive forces within the dairy industry. Since milk prices are more and more dependant on the market situation, the impact of milk quotas in this respect has been gradually diminishing.

Key words: dairy sector, market regulation, milk quotas, competitiveness.

Wprowadzenie

Rynek mleka i produktów mleczarskich należy do najbardziej uregulowanych rynków sektora żywnościowego w Unii Europejskiej. Podstawę regulacji rynkowych stanowi system administracyjnego limitowania podaży, tj. kwoty mleczne. Podobne rozwiązania w zakresie kwot produkcji występują jeszcze tylko w sektorach cukrowniczym i skrobiowym, ale w porównaniu z mleczarstwem różnią się one szczegółowymi rozwiązaniami. Kwoty produkcyjne są bardzo silną ingerencją administracji w prawa rynkowe oraz wywierają duży wpływ na kształtowanie się uwarunkowań rynkowych. System kwot mlecznych ma zatem duże znacznie zarówno dla gospodarstw rolnych, jak

---

¹ Dr, e-mail: Piotr.Szajner@ierigz.waw.pl

i zakładów przemysłu mleczarskiego, gdyż bezpośrednio określa potencjał produkcyjny i przetwórczy branży. W kontekście teorii obfitości zasobów [Heckscher i Ohlin 1933] kwoty mogą determinować korzyści komparatywne na rynkach zewnętrznych. W wielowymiarowym ujęciu konkurencyjności według Portera kwoty mleczne mają wyraźny wpływ na siły konkurencji (ang. five competitive forces) i determinują konkurencyjność oraz strategię konkurencji sektora. W 2008 r. Komisja Europejska w ramach Health Check [Preparing... 2007] podjęła decyzję o likwidacji kwot mlecznych w 2015 r., która spowoduje istotne zmiany w funkcjonowaniu unijnego mleczarstwa [Requillart 2008]. Decyzja o likwidacji kwot mlecznych jest przedmiotem ożywionej dyskusji w branży mleczarskiej oraz w świecie nauki [Baer-Nawrocka i Kiryluk-Dryjska 2010]. Jak bardzo jest to kontrowersyjny temat świadczą duże różnice w stanowiskach zajmowanych w tej kwestii przez poszczególne kraje członkowskie. Komisja Europejska zleciła wykonanie ekspertyz w celu oceny skutków likwidacji kwot mlecznych [Requillart 2008; Jongeneel 2011].

System regulacji rynku mleka UE

Kwoty mleczne, czyli administracyjne limitowanie towarowej produkcji mleka, wprowadzono w 1984 r. [Council... 1984], a głównym celem tej decyzji było ustabilizowanie trudnej sytuacji na unijnym rynku [Dillen i Tollens 1989]. W wyniku dynamicznie rosnącej produkcji mleka na rynku występowała znacząca przewaga podaży nad popytem, która materializowała się w formie ogromnych zapasów interwencyjnych (np. masła, tzw. „góry masła”) [Report... 2002]. W 1987 r. w warunkach systematycznie rosnących zapasów interwencyjnych Unia Europejska zdecydowała się wprowadzić także radykalne zmiany w systemie interwencji, gdyż kwoty produkcyjne nie spowodowały oczekiwanego spadku podaży [Malak-Rawlikowska 2006]. Innymi słowy szybko okazało się, że limitowanie podaży samo w sobie jest instrumentem nieefektywnym i wymaga silnego powiązania z innymi instrumentami regulacji rynku. W konsekwencji unijny system regulacji rynku podlegał ciągłej ewolucji i był wielokrotnie reformowany². Komisja Europejska w zależności od sytuacji rynkowej zmieniała znaczenie poszczególnych instrumentów regulacji. Aktualnie istotną rolę odgrywają instrumenty wsparcia popytu na rynku wewnętrznym (np. program „Szlanka mleka”), a ograniczono znaczenie zakupów interwencyjnych i subwencji eksportowych. Stawki refundacji wywozowych są ustalone na zerowym poziomie [Rozporządzenie... 2009], ale nie oznacza to jednak, że w przypadku pogorszenia się koniunktury na rynkach zewnętrznych nie zostaną one ponownie przywrócone.

W ogólnym zarysie system regulacji rynku mleka składa się następujących elementów:

- kwoty produkcji (sprzedaży) mleka,
- bezpośrednie wsparcie dochodów rolników,
- instrumenty wsparcia rynku wewnętrznego:

---

² Akcesja Polski do UE zbiegła się w czasie z początkiem reformy WPR, której celem było przygotowanie unijnego mleczarstwa do postępującej liberalizacji handlu i poprawy jego konkurencyjności na rynku międzynarodowym. Ostateczny zakres reformy WPR ustalono na konferencji ministrów rolnictwa krajów UE-15 i krajów kandydujących (UE-10), która odbyła się 23 czerwca 2003 r. w Luksemburgu.

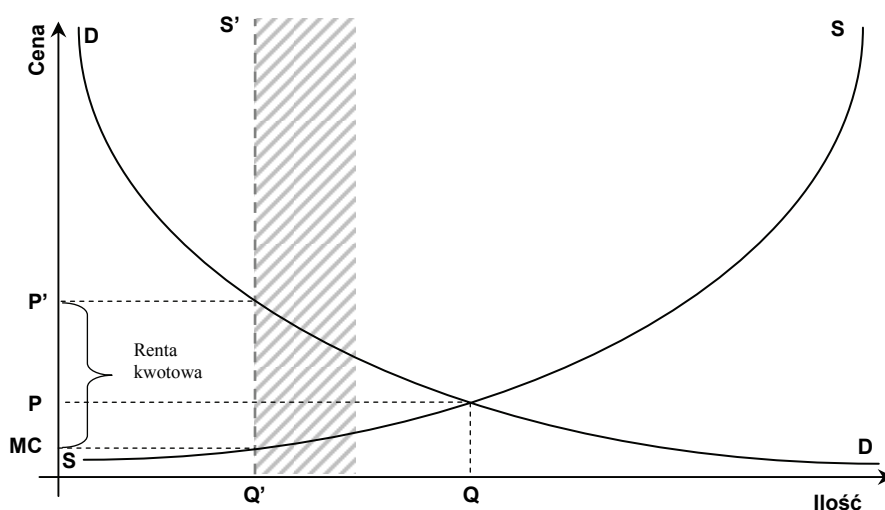
- stabilizacja rynku wewnętrznego:
  - ceny interwencyjne masła i OMP (odtłuszczonego mleka w proszku),
  - zakupy interwencyjne,
  - dopłaty do prywatnego magazynowania masła i serów,
- stabilizacja popytu wewnętrznego:
  - subsydiowanie tłuszczu mlecznego wykorzystywanego w przetwórstwie i bezpośredniej konsumpcji,
  - dopłaty do OMP wykorzystywanego na paszę oraz przetwarzanego na kazeinę i jej pochodne,
  - sprzedaż masła organizacjom nie nastawionym na zysk i charytatywnym,
  - subsydiowanie spożycia mleka w placówkach oświatowych,
- instrumenty regulacji handlu zagranicznego:
  - kontrola obrotów przez licencje przywozowe i wywozowe,
  - jednolity system ochrony rynku wewnętrznego:
    - taryfa celna,
    - kontyngenty preferencyjne,
    - pozataryfowe narzędzia ochrony rynku (np. standardy weterynaryjne),
  - wsparcie eksportu zgodne z zobowiązaniami WTO.

Wprowadzane w okresie członkostwa Polski w UE zmiany regulacji rynku mleka pokazują, jak silna jest ingerencja w funkcjonowanie rynku. W latach 2004-2007 znacząco zmniejszyła się wartość wsparcia rynku mleka, gdyż wydatki z funduszu FEOGA na ten cel zmniejszono z 2,8 mld euro do 0,9 mld euro [Szajner 2009]. Równocześnie znacząco wzrosło wsparcie producentów mleka w formie płatności bezpośrednich (oddzielonych od produkcji). Większość tych zmian, poza koniunkturą na rynku światowym, była podyktowana negocjacjami toczącymi się na forum WTO. Według nomenklatury WTO różne formy płatności bezpośrednich są kwalifikowane jako instrumenty blue box (mniej zakłócające handel światowy) i green box (niezakłócające handlu światowego), podczas gdy instrumenty wsparcia rynkowego są zaliczane do grupy amber box (zakłócające handel światowy).

Polska wynegocjowała kwotę mleczną 9380 tys. t, która obejmowała sprzedaż do przemysłu mleczarskiego 8500 tys. t, sprzedaż bezpośrednią 464 tys. t oraz rezerwę restrukturyzacyjną 416 tys. t do wykorzystania od 2006/2007. Wynegocjowany poziom kwoty jest uznawany za niezadowalający, gdyż stanowi on tylko 67% limitu postulowanego przez Polskę. Pozostałe kraje przystępujące do UE w 2004 r. uzyskały średnio 75% żądanych kwot [Jeske 2005]. Negatywne skutki wynikają przede wszystkim z różnicy między produkcją mleka, a wielkością kwoty produkcyjnej. W Polsce różnica ta wynosiła prawie 28% i była największa w UE. Komisja Europejska przedstawiła propozycję zmian systemu regulacji rynku mleka w ramach Health Check. Najważniejsze zmiany dotyczyły kwot mlecznych, które będą obowiązywały do 2015 r. Ponadto reforma przewidywała stopniowe zwiększanie kwoty (soft landing): w sezonie 2008/2009 o 2% [Rozporządzenie... 2008] oraz 1% rocznie w latach 2009-2015. Stopniowy wzrost narodowej kwoty mlecznej do 10056 tys. t w roku 2014/2015 przyczyni się tylko do nieznacznej poprawy relacji między wielkością limitu, a rzeczywistą produkcją mleka i zdolnościami przetwórczymi przemysłu mleczarskiego.

Wpływ systemu kwot mlecznych na efektywność rynkową i mikroekonomiczną

Wprowadzenie limitowania towarowej produkcji mleka w Unii Europejskiej było ogromnym przełomem w WPR, która z wieloletniego nastawienia pro-produkcyjnego zmieniła się w politykę ograniczania nadwyżek produkcyjnych [Malak-Rawlikowska 2006]. Zasadę funkcjonowania polityki administracyjnego ograniczania podaży najlepiej można zobrazować na przykładzie prawa podaży i popytu (supply and demand), które jest podstawowym prawem ekonomii rynku. W warunkach wolnego rynku krzywe podaży S i popytu D przecinają się w punkcie pewnej równowagi rynkowej, który wyznacza cenę równowagi P . Jeżeli wyznaczony poziom ceny P jest na niskim poziomie, który nie zapewnia dochodowości produkcji, a podaż na poziomie Q jest tak duża, że występują problemy z zagospodarowaniem nadwyżek, to administracja może zdecydować się na wprowadzenie limitów podaży (np. kwot produkcyjnych). Kwoty produkcyjne w kontekście prawa podaży i popytu tworzą „sztywną krzywą podaży” S' . Wprowadzenie odpowiednio mniejszych limitów produkcyjnych Q' powinno rozwiązać problem niskich cen i nadwyżek podaży, gdyż kwoty wyznaczają nowy punkt i wyższą cenę równowagi rynkowej P' . Występuje wówczas tzw. zjawisko renty kwotowej (rys. 1).

Rys. 1. Prawo podaży i popytu w kontekście systemu kwot produkcyjnych

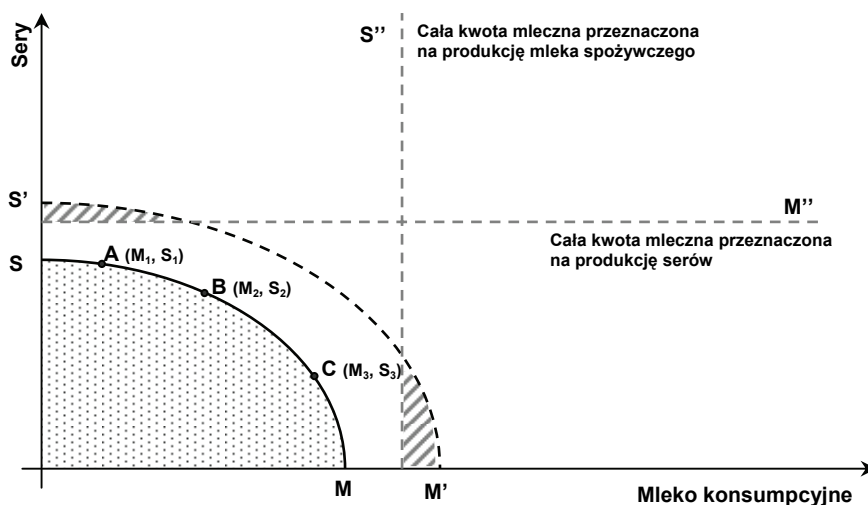
Fig. 1. Supply and demand in the context of a production quota system

Źródło: opracowanie własne na podstawie podręcznika Samuelsona i Nordhausa [2004].

Rzeczywistość gospodarcza jest jednak znacznie bardziej skomplikowana, gdyż sektory nie funkcjonują w warunkach autarkicznych. Duży wpływ na sytuację podaży-popytu na rynku wewnętrznym wywiera koniunktura na rynku międzynarodowym. W szczególności w warunkach, gdy ceny światowe są niższe od cen na rynku wewnętrznym, wówczas wprowadzenie kwot produkcyjnych ma sens ekonomiczny tylko w przypadku bardzo protekcyjnej polityki importowej [Baer-Nawrocka i Kiryluk-

Dryjska 2010]. Pokazuje to, że efektywność systemu kwotowania produkcji jest ściśle uzależniona od dodatkowych instrumentów regulacji rynku.

Kwoty produkcyjne powodują także wiele innych problemów, które mogą mieć duże znaczenie w kontekście efektywności gospodarowania. Na gruncie neoklasycznej ekonomii rynku efektywność (efficiency) może być rozumiana jako maksymalizacja produkcji wynikająca z właściwej alokacji zasobów (pracy i kapitału). Odnosząc się do koncepcji dobrobytu, gospodarka jest uważana za efektywną, jeżeli nie można zwiększyć dobrobytu jednostki, nie pogarszając sytuacji ekonomicznej kogoś innego. Efektywną alokację zasobów graficznie obrazuje granica możliwości produkcyjnych (production frontier). Krzywa możliwości produkcyjnych w przemyśle mleczarskim (SM, rys. 2) pokazuje maksymalną produkcję, którą może wytworzyć sektor przy dostępnej ilości czynników produkcji i wiedzy technicznej. Działalność gospodarza mleczarstwa jest efektywna, jeżeli na przykład zwiększenie produkcji serów S wymaga zmniejszenia produkcji mleka konsumpcyjnego M . Wzrost produkcji serów wymaga większych nakładów (surowca, pracy, kapitału). W rezultacie pozostają mniejsze zasoby, które można przeznaczyć na produkcję mleka. Rozwój gospodarczy, postęp technologiczny i przekształcenia restrukturyzacyjne umożliwiają przesunięcie granicy możliwości produkcyjnych ($S'M'$). Wówczas jest możliwe zwiększenie produkcji wszystkich wyrobów dzięki zagospodarowaniu nieefektywnie dotychczas wykorzystywanych zasobów. Proces ten może jednak zostać ograniczony, na przykład przez administracyjne wyznaczenie limitów podaży (S'' , M'') (rys. 2).

Rys. 2. Krzywa możliwości produkcyjnych i kwoty mleczne

Fig. 2. Production frontier and milk quotas

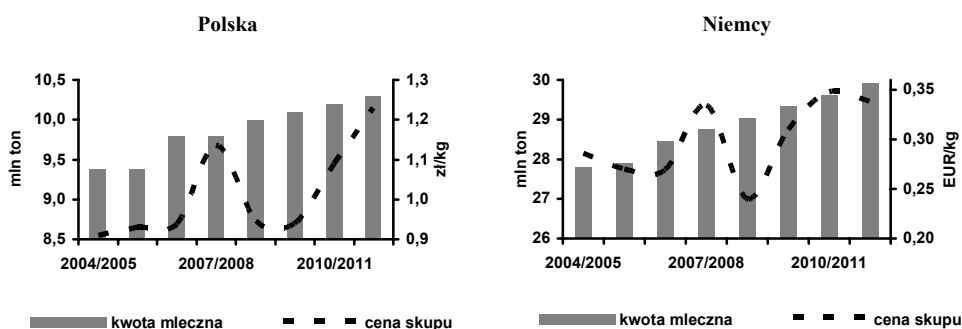
Źródło: opracowanie własne na podstawie podręcznika Samuelsona i Nordhaua [2004].

Kwoty mleczne wyznaczone na poziomie niższym od granicy możliwości produkcyjnych zmniejszają efektywność gospodarowania. Podmioty sektora dostosowując się do nowych uwarunkowań rynkowych są zmuszone przeprowadzić restrukturyzację, często bardzo głęboką i kosztowną, a jej pozytywne efekty są widoczne po pewnym czasie.

Efektom tego może być zaburzenie mechanizmów i równowagi rynkowej, a w takich uwarunkowaniach nasila się niedoskonała konkurencja. Efektywność sektora wzrasta natomiast, jeżeli relacje na danym rynku zbliżają się do stanu doskonałej konkurencji. Rosnąca efektywność jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym do bycia konkurencyjnym i uzyskiwania przewagi konkurencyjnej [Kulawik i Józwiak 2007].

Administracyjne limitowanie podaży generuje także określone koszty związane z funkcjonowaniem całego systemu, gdyż wymaga on odpowiedniego zarządzania oraz kontroli, czy kwoty nie zostały przez producentów przekroczone. W Unii Europejskiej za przekroczenie przyznanych kwot mlecznych gospodarstwa ponoszą opłaty karne (super levies), które negatywnie wpływają na dochodowość produkcji. W konsekwencji rolnicy kontrolują dostawy mleka do przemysłu, aby nie przekroczyć posiadanych limitów sprzedaży.

W kontekście prawa podaży i popytu kwoty mleczne kreuja mniejszą podaż i wzrost cen surowca, który może przekładać się na wyższe ceny na kolejnych etapach łańcucha marketingowego. W konsekwencji występuje pewna nierówność, gdyż wąska grupa producentów może profitować z wyższych cen, podczas gdy konsumenci muszą pogodzić się z wysokimi cenami [Samuelson i Nordhaus 2004]. W Polsce obecnie około 155 tys. gospodarstw posiada kwoty mleczne i jest chronione przez system, konsumentów mleka należy liczyć w milionach. W związku z tym na system kwot mlecznych można spojrzeć także z perspektywy sprawiedliwości społecznej. Analogiczna sytuacja wystąpiła w regulacji rynku cukru, którego reforma w latach 2006-2010 była podyktowana między innymi krytyką za wysokie ceny na rynku wewnętrznym.

Rys. 3. Ceny skupu i kwoty mleczne

Fig. 3. Producer prices and milk quotas

Źródło: obliczenia własne, dane GUS i Eurostat, raport [Milch... 2006-2009].

W dyskusji na temat reformy kwot mlecznych rolnicy zgłaszają obawy, że likwidacja kwot spowoduje spadek cen mleka. Pojawia się zatem pytanie, czy kwoty mleczne gwarantują stabilność cen skupu na relatywnie wysokim poziomie. Analiza porównawcza wielkości narodowych kwot mlecznych oraz cen skupu w polskich i niemieckim mleczarstwie wykazała, że limitowanie podaży nie ogranicza zmienności cen. W latach 2004-2011 ceny skupu wykazywały duże wahania, które w znacznym stopniu były uzależnione od koniunktury na rynku światowym. Bardzo wysokie światowe ceny trwałych produktów mleczarskich w latach 2007-2008 i 2010-2011 przyczyniły się wzrostu cen

placonych rolnikom za mleko. W 2009 r. w UE wystąpił głęboki spadek cen skupu do poziomu, który negatywnie wpłynął na dochodowość produkcji (rys. 3). Wyniki przeprowadzonej analizy wykazały, że obawy rolników dotyczące spadku cen w wyniku likwidacji systemu kwotowania są nieuzasadnione. Ceny na krajowym rynku mleka w coraz większym stopniu są wynikiem koniunktury na rynkach zewnętrznych, a rola kwot mlecznych jako „stabilizatora” cen jest wątpliwa [Rozwój... 2005, Szajner 2009].

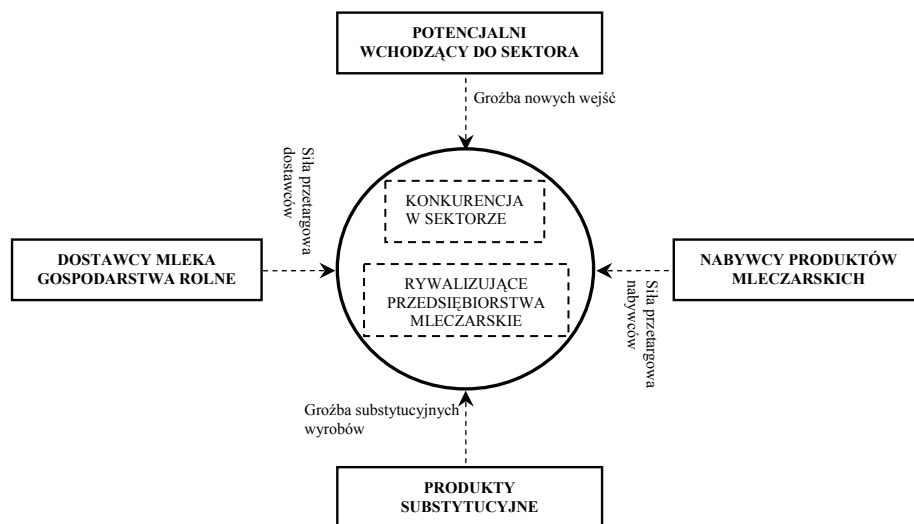
Koncepcja oceny konkurencyjności

Rynek jest „narzędziem” alokacji rzadkich zasobów, a ekonomia bada jak społeczeństwa używają zasobów do wytworzenia wartościowych dóbr i rozdzielenia ich między poszczególne jednostki [Samuelson i Nordhaus 2004]. Przytoczona definicja wskazuje na fundamentalną cechę gospodarki, którą jest niedobór zasobów i wynikające z tego dwie konsekwencje. Pierwszą jest silna konkurencja o zasoby, a o zwycięzcach rywalizacji mówi się, że byli bardziej konkurencyjni. Drugą konsekwencją jest umiejętne gospodarowanie zasobami, aby gospodarka, czy też system społeczny, uzyskała z poniesionych nakładów jak największy użytek. W tym miejscu pojawia się kolejna kluczowa kategoria w ekonomii, którą jest efektywność. Między efektywnością i konkurencyjnością zachodzi zależność przyczynowo-skutkowa, gdyż trwałe przewagi konkurencyjne mogą osiągać tylko efektywne podmioty gospodarcze [Kulawik i Józwiak 2007].

Konkurencja (competition) jest podstawowym elementem gospodarki rynkowej. W ekonomii klasycznej konkurencja była uważana za główną siłę porządkującą gospodarke przez zapewnienie alokacyjnej efektywności wykorzystania rzadkich zasobów (koncepcja „niewidzialnej ręki rynku”). Natężenie konkurencji w sektorze nie jest kwestią zbiegu okoliczności, ale wynika przede wszystkim ze struktury ekonomicznej i wychodzi daleko poza zachowania obecnych konkurentów. Natężenie konkurencji według Portera zależy od pięciu podstawowych sił konkurencyjnych (five competitive forces): wzajemnej rywalizacji między podmiotami sektora, siły przetargowej dostawców, siły przetargowej nabywców, zagrożenia ze strony substytutów oraz groźby wejścia nowych podmiotów (rys. 4). Koncepcja sił konkurencyjnych wyraźnie pokazuje, że konkurencja rynkowa wykracza poza uczestników rywalizacji. Konkurentami przedsiębiorstw są także dostawcy, nabywcy, produkty substytucyjne oraz podmioty ewentualnie nowo wchodzące do sektora. Warunki ramowe i natężenie determinuje także polityka wobec sektora, której dobrym przykładem może być system regulacji rynku w niektórych branżach gospodarki żywnościowej. Wypadkowa wymienionych pięciu sił determinuje potencjał konkurencyjny sektora, który może być mierzony na przykład długofalową stopą zysku [Porter 2006].

Kompleksowa ocena wpływu wszystkich sił konkurencji umożliwia wielowymiarową ocenę konkurencyjności, która jest kategorią złożoną i trudną analizie. Głównym powodem jest brak jednej powszechnie akceptowanej definicji konkurencyjności i metody jej oceny [Skawińska 2004]. Konkurencyjność jest przez badaczy różnie definiowana i wykorzystują oni różne metody analityczne. Wiele badań koncentruje się na międzynarodowym aspekcie konkurencyjności (np. zdolności lokowania produktów na rynkach zewnętrznych), które są prowadzone z wykorzystaniem wyników handlu zagranicznego [Gornowicz 2003; Ocena... 2008]. Analizę międzynarodowej konkurencyjności na podstawie handlu zagranicznego

można rozszerzyć o ocenę przewag cenowo-kosztowych, co umożliwi szerszą ocenę i identyfikację przewag konkurencyjnych [Szajner 2009].

Rys. 4. Siły nacisku konkurencji w sektorze mleczarskim

Fig. 4. The five competitive forces in dairy sector

Źródło: opracowanie własne na podstawie podręcznika Portera [2006].

Limity podaży i inne instrumenty regulacji rynkowych wpływają na oddziaływanie poszczególnych sił konkurencji. Kwoty mleczne utrudniają wejście na rynek nowym podmiotom gospodarczym. Gospodarstwa rolne, które zamierzają rozpocząć lub zwiększyć (scale effect) produkcję mleka, muszą uzyskać kwotę mleczną, a to wiąże się ze znacznym „wysiłkiem” inwestycyjnym i organizacyjnym. Podobnie jest z firmami mleczarskimi, które chciałyby wejść na dany rynek. Przedsiębiorstwa muszą zachęcić rolników wyższymi cenami, gdyż w przeciwnym wypadku nie będą miały surowca do przetwórstwa. Kwotowanie podaży mleka zaostrza konkurencję w sektorze, który dysponuje nadwyżkami mocy przetwórczych [Szajner 2010]. Nadwyżki zdolności produkcyjnych są typowe w gospodarce rynkowej i wykorzystywane, aby elastycznie reagować na zmiany popytu. Zbyt duże nadwyżki powodują nieefektywne wykorzystanie czynników produkcji, w konsekwencji wzrost kosztów i pogorszenie sytuacji ekonomicznej. Ponadto sytuacja taka może osłabiać pozycję zakładów mleczarskich w relacjach z dostawcami. Rolnicy, którzy są właścicielami limitów dostaw, decydowali się na zmianę mleczarni, jeżeli tylko uzyskiwali lepsze warunki współpracy (np. cenowe). W warunkach konkurencji między zakładami o surowiec utrata kilku dużych dostawców może wpłynąć na efektywność wykorzystania majątku, a tym samym konkurencyjność.

Ograniczanie podaży mleka surowego może wzmacniać pozycję konkurencyjną produktów substytucyjnych, których rynek nie jest tak silnie regulowany. Dobrym przykładem może być silna konkurencja między masłem i utwardzonymi tłuszczami roślinnymi. Wysokie ceny masła, które przynajmniej w pewnym zakresie są wynikiem

systemu regulacji rynku mleka, pogarszają jego konkurencyjność cenową wobec margaryny.

Podsumowanie

System kwot mlecznych, podobnie jak kwot produkcyjnych na innych rynkach żywnościowych w Unii Europejskiej, jest bardzo silną ingerencją w prawa rynkowe. Decyzja Komisji Europejskiej o stopniowej likwidacji kwot mlecznych w 2015 r. wydaje się być dobrą, gdyż liberalizacja rynku będzie miała pozytywny wpływ na efektywność i konkurencyjność mleczarstwa. Zliberalizowany system regulacji rynku stwarza większe możliwości zwiększenia skali produkcji przez duże i średnie gospodarstwa oraz rozpoczęcie lub powrót do produkcji mleka innym gospodarstwom. Innymi słowy będzie to miało pozytywny wpływ na proces koncentracji, gdyż polskie mleczarstwo charakteryzuje się bardzo rozdrobnionymi strukturami. Wzrost koncentracji produkcji pozwoli czerpać większe korzyści z efektów skali i możliwe będzie pełniejsze wykorzystanie potencjału sektora.

Dośkonale konkurencyjny rynek jest najbardziej efektywnym sposobem alokacji zasobów. Doświadczenia ostatnich lat wyraźnie pokazały, że administracyjne limitowanie podaży może być rozwiązaniem skutecznym tylko w krótkim okresie i wymaga stosowania szerszego instrumentarium regulacji rynkowych. W szczególności widać to na przykładzie znacznej zmienności cen, które w coraz większym stopniu zależą od koniunktury na rynku światowym. W konsekwencji cały mechanizm rynkowy staje się wówczas nieefektywny i mało skuteczny oraz zbędne generuje koszty. Zniesie kwot mlecznych stworzy zupełnie nowe uwarunkowania rynkowe i do momentu wytworzenia się nowych równowag rynkowych mogą wystąpić pewne zjawiska „szokowe”. W długiej perspektywie likwidacja kwot mlecznych spowoduje zmniejszenie natężenia niektórych sił konkurencyjności oddziałujących na sektor, a tym samym może wzmocnić jego pozycję konkurencyjną.

Literatura i źródła

- Baer-Nawrocka A., Kiryłuk-Dryjska E. [2010]: Konsekwencje zniesienia kwot mlecznych dla polskiego rolnictwa z uwzględnieniem zróżnicowania regionalnego. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* nr 2 (232).
- Council Regulation (EEC) No 857/84 of 31 March 1984 adopting general rules for the application of the levy referred to in Article 5c of Regulation (EEC) No 804/68 in the milk and milk products sector.[1984]. *Official Journal of the European Communities* L. 90/13.
- Dillen M., Tollens E. [1989]: Milk quotas, their effects on agriculture in European Community, t. 1. University Leuven.
- Gornowicz M. [2003]: Polskie mleczarstwo w aspekcie konkurencyjności na jednolitym rynku Unii Europejskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Heckscher E., Ohlin B. [1933]: *Interregional and International Trade*. Harvard University Press, Cambridge MA.
- Jeske E.V. [2005]: *The Dairy Sector of Poland: A Country Study*. Babcock Institute Discussion Paper nr 3. The Babcock Institute for International Dairy Research and Development, Madison.
- Jongeneel R. [2011]: *Evaluation of CAP measures applied to the dairy sector*. Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Bruksela.
- Kulawik J., Józwiak W. [2007]: *Analiza efektywności gospodarowania i funkcjonowania przedsiębiorstw rolniczych powstałych na bazie majątku skarbu państwa*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Małak-Rawlikowska A. [2006]: Kwotowanie produkcji mleka i jego skutki na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej. *Roczniki Nauk Rolniczych* seria G t. 93, z. 1.

- Milch. Marktbilanz. [2006-2009]. Odpowiednie numery. ZMP GmbH, Bonn.
- Ocena rozwoju konkurencyjności polskich producentów żywności po integracji z UE. [2009]. Program Wieloletni 2005-2009 nr 99. I. Szczepaniak (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Porter M.E. [2006]: Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów. MT Biznes, Warszawa.
- Preparing for the 'Health Check' of the CAP reform. COM(2007)722 final. [2007]. Komisja Europejska, Bruksela.
- Report on Milk Quotas. SEC 789. [2002]. Commission of the European Communities, Bruksela.
- Requillart V. [2008]: Economic analysis of the effects of the expiry of the EU milk quota system. Final Report. Raport finansowany przez Komisję Europejską, kontrakt 30-C3-0144181/00-30. Institut d'économie industrielle, Bruksela.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 248/2008 z dnia 17 marca 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1234/2007 w odniesieniu do krajowych kwot mlecznych., Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L. 76/6 z dnia 19 marca 2008, Bruksela.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1113/2009 z dnia 19 listopada 2009 r. ustalające refundacje wywozowe w odniesieniu do mleka i przetworów mlecznych, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L. 306/16 z dnia 20 listopada 2009, Bruksela.
- Rozwój rynku mleczarskiego i zmiany jego funkcjonowania w latach 1990-2005. [2005]. Program Wieloletni 2005-2009 nr 21. J. Seremak-Bulge (red.). IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Samuelson P.A., Nordhaus W.D. [2004]: Ekonomia. PWN, Warszawa.
- Skawińska E. [2004]: Konkurencyjność przedsiębiorstw. Inne podejście. PWN, Warszawa-Poznań.
- Szajner P. [2009]: Perspektywy eksportu polskich produktów mleczarskich w zmieniających się uwarunkowaniach. Studia i Monografie nr 146. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Szajner P. [2010]: Sektor mleczarski w Polsce – problemy i perspektywy. *Przemysł Spożywczy* nr 7-8.